

Kvinnelige kirkeledere: kan de forsvares ut ifra en evangelisk bibelforståelse?

Tracy Rishton, Norkirken, Sandnes

Enhver diskusjon om kirkelig lederskap blir komplisert fordi det finnes så mange sidespor. Det er vanskelig å avfeie momenter slik som den enkeltes kall, folks personlig erfaring av prester, kirkelige tradisjoner, det som oppfattes som rett eller rettferdig, "likestilling" og landets lovgivning, selv om disse må være sekundære i forhold til Bibelen. Selv om vi holder oss strengt til Bibelen – slik vi gjør her – kan det være nærgående å betrakte noen bibelske formaninger i lys av kulturen. F.eks. vil ingen nå argumentere at 1 Tim 6,1 – "Alle som er under åket som slaver, skal vise herrene sine den respekt de har krav på" – betyr at slaveri er i tråd med Guds vilje: Bibelen her regulerer datidens praksis og forhold. Men det er alltid fristende å tolke Bibelen ut fra "jeg"-perspektivet – hva jeg selv mener Bibelen bør si på grunnlag av min kulturforståelse – og dette gjelder ikke minst begge sider av denne diskusjonen.

Bibelen henvender seg aldri direkte til spørsmålet om kvinner kan være prester, pastorer, predikanter eller kirkeledere. Det finnes imidlertid to spesielle skriftsteder som tilsynelatende benekter dette, og det er disse vi skal se på først.

1. Korinterbrev 14, 34-35: Som i alle de helliges menigheter skal kvinnene tie når menigheten samles. Det er ikke tillatt for dem å tale; de skal underordne seg, slik også loven sier. Hvis det er noe de vil lære, så la dem spørre sine menn hjemme. For det er en skam for en kvinne å tale i menigheten.

Her virker det som om spørsmålet er avklart én gang og for alle. Men så snart vi setter verset tilbake i sammenheng med resten av brevet begynner spørsmålene å melde seg. For det første har Paulus i løpet av de tre foregående kapitler bl.a. gitt detaljerte formaninger i forhold til hvordan menn og kvinner skal være mens de ber eller taler profetisk i kirken (11, 4-5). Paulus betrakter det "å tale profetisk" for å være en nådegave (12,10) og sier videre at "den som taler profetisk, taler for menneskene, til oppbyggelse, formaning og trøst ... den som taler profetisk, bygger opp menigheten" (14,3-4) – og han vil at kvinner skal gjøre dette. Betyr 14, 34-35 da at Paulus plutselig har ombestemt seg og at kvinner nå ikke skal få lov å tale allikevel? I tillegg, handler kapittel 14 om hvordan menigheten skal oppføre seg under gudstjenester ("for Gud vil ikke uorden, men fred"). Den handler ikke om lederrollen. Hvorfor i all verden skulle Paulus – en meget organisert og systematisk forfatter – plutselig endre retning og svinge inn i en diskusjon om lederskap (et emne som han tross alt diskuterer andre steder uten å nevne kjønnsroller) midt inn i et argument om noe helt annet?

"Det er ikke tillatt for [kvinner] å tale", leser vi i den norske oversettelsen. Ordet "tale" brukes ofte på norsk i forbindelse med å preke eller å holde en offentlig tale. Skulle vi på muntlig eller hverdagsspråk beskrive en uformell samtale vil vi stort sett bruke ordet "snakke". På samme måte, bruker bibelsk gresk flere ulike ord, der de to mest vanlige er:

- *Laleō* (å snakke, bruke munnen, lage lyder, samtale, i motsetning til stillhet). Ordet viser alltid til det faktum at noen snakker, ikke til innholdet eller til det som blir sagt. Ordet brukes 308 ganger i NT.
- *legō* (å tale, fremholde, lære folk, oppfordre, forkynne). Ordet viser til noe som blir sagt der selve innholdet er vesentlig. Ordet brukes 1349 ganger i NT.

Vi kan ta et eksempel. I Markus 7,37 er folket “overveldet og forundret og sa (*legō*): «Alt han har gjort, er godt. Han får døve til å høre og stumme til å tale (*laleō*).».” Her signaliserer *legō* at teksten siterer hva som ble sagt av folket. Folket imidlertid var interessert primært i faktum at mannen kunne snakke i det hele tatt (hva han faktisk sa er ikke relevant) - derfor ordet *laleō*.

Ordet som er brukt i 1. Korinterbrev 14 er *laleō*. Kvinnene skal altså ikke prate under gudstjenesten. Paulus sier ikke at kvinner ikke får *legō* - holde taler.

At forskjellen mellom disse to ordene kan være relevant til denne diskusjon er ikke noen ny tanke. Bl.a. skrev den amerikanske kvinneprestmotstanderen Benjamin Warfield en krass kommentar til dette i en artikkel i tidsskriftet *The Presbyterian* i 1919 – en artikkel som fremdeles blir sitert i dag i enkelte amerikanske kirkekretser. Warfields argument er at selv om verset (“det er ikke tillatt for dem å tale”) dermed ikke forby kvinner å “holde taler”, så dekker den andre delen av verset (“kvinnene skal tie”) begge deler forbi en kan ikke holde tale og bli taus samtidig. Dette argumentet overser imidlertid at det er en standard bibelsk uttrykksmåte å si ting to ganger på motsatte måter. “Du skal ikke dra; nei, du skal holde deg hjemme”. Vi kan altså oversette verset til moderne norsk: “det er ikke tillatt for kvinner å snakke; nei, de skal holde munn”. Dette refererer åpenbart til småprat og ikke til formell tale. Også fra sammenhengen, der emnet som blir diskutert er folkets oppførsel under gudstjenestene og ikke presteskaper, forstår vi at dette verset ikke har noe som helst med kvinnelige forkynnere å gjøre.

Men om ordet *laleō* her henviser til å snakke/prate, og ikke til å forkynne, hva er det Paulus egentlig forsøker å si? Teolog Dr Kenneth Bailey forklarer at i den bibelske Midt-Østen ble det tatt for gitt at kvinner og menn ble adskilt i kirken (noe som fremdeles er tilfelle mange steder). Gudstjenestene foregikk på klassisk eller formelt arabisk, et språk som mennene, men ikke kvinnene, stort sett ble kjent med (kvinnene, med sine manglende skolegang, snakket de lokale dialektene). Det er en del av å være kvinne å gjøre ting i felleskap, å diskutere, å støtte opp om hverandre. Da ble det naturlig at kvinnene, som forsto svært lite av prekenen og tekstlesningene, ville begynne å diskutere med hverandre og dele det de forsto. Da vil det oppstå en gradvis økning i støynivået fra kvinnenens side, slik at lederen stadig måtte bryte av for å be om ro. Det virker helt fornuftig at Paulus, midt i et kapittel der han omtaler regler for oppførsel i gudstjenestene, skulle si noe som at “kvinnene skal ikke småprate under gudstjenesten - nei, de skal underordne seg, holde munn og er det noe de ikke forstår så kan deres mann forklare det etterpå”. Skal kvinner være underordnet menn? Teksten sier ikke det. Blant andre kirkeledere som Paulus skriver om eller til i 1. Korinterbrevet er Nymfe, som har en huskirke i Laodikea, Kloe og Stephanas, og i 16,16 skriver Paulus til kristne menn og kvinner at “dere må underordne dere slike som dem”. Kristne skal underordne seg Ordet og kirken.

Om Baileys forklaring kanskje er spekulativt er i alle fall én ting sikkert – at teksten umulig kan bety at kvinner måtte være taus i forhold til å bidra til gudstjenesten fordi en slik tolkning vil direkte motsi resten av det Paulus skriver i samme brevet.

Så kommer vi til det andre vanskelige skriftstedet: 1 Timoteus 2. Med henblikk på den forrige teksten, blir den første delen uproblematisk.

8 På hvert sted vil jeg at mennene skal be med løftede og rene hender, uten sinne og strid. 9 På samme måte skal kvinnene oppføre seg sømmelig. De skal pynte seg med måte og forstand, ikke med alle slags fletninger, gullsmykker, perler eller dyre klær, 10 men med gode gjerninger, slik det passer seg for kvinner som vil leve gudfryktig. 11 En kvinne skal ta imot opplæring i stillhet og underordne seg i alt.

På samme måte som i det andre brevet vi har diskutert, gir Paulus i vers 8-10 et balansert bilde av både menn og kvinner; mennene advares mot sinne og strid, mens kvinnene advares “på samme måte” mot å fokusere på smykker og klær. Vers 11 ligner på teksten vi har studert i 1. Korinterbrev, og de samme poeng gjør seg gjeldende. Av samme grunn som før, er det umulig at Paulus mener at kvinner må være tause i kirken. Vi forstår fra 1. Korinterbrev at kvinner ber høyt og taler profetisk; her ser vi at de også studerer. Her igjen, har menn og kvinner samme funksjoner, men med ulike vinklinger: “Mennene skal be ... uten sinne ... på samme måte skal kvinnene oppføre seg”.

Det er i vers 12-15 at teksten begynner å bli utfordrende:

12 Jeg tillater ikke en kvinne å undervise eller bestemme over mannen, hun skal være stille. 13 For Adam ble skapt først og så Eva. 14 Og det var ikke Adam som lot seg lokke, men kvinnen lot seg lokke og brøt budet. 15 Men hun skal bli frelst gjennom barnefødselen – bare de viser forstand og lever i tro, kjærlighet og hellighet.

Vi kan godt poengtere at Paulus her bruker ”jeg”-formen, slik han gjør når han sier sine personlige meninger i motsetning til faste prinsipper fra Guds ord. Men det er viktigere poeng her, som igjen dreier seg både om helheten og om ett oversatt ord. Et kjent begrep i bibelsk forståelse er å se etter ”elefanten i rommet” – noe som er uventet men så dominerende at vi ikke legger merke til det. Hva er så elefanten her? Det er hvorfor Paulus i det hele tatt skulle dra inn Adam, Eva og bakgrunnen til at Gud innførte barnefødsel, av alle ting. Som et resultat av hendelsene i Edens hage får ikke kvinnen “undervise eller bestemme over” mannen. Ordet som her er oversatt med “bestemme over” er *authenteō* - et ord så sjeldent at det faktisk kun er brukt denne ene gangen i hele Bibelen, og som betyr en autokratisk herre som tvinger sin vilje og makt på andre. Det er nært beslektet med et ord som betyr å drepe. At dette ordet blir brukt – et enestående ord der andre, vanligere ord hadde vært tilgjengelig – forsterker forståelsen av at det ligger en spesiell betydning her: kanskje så mye som å overkjøre, utslette – drepe – viljen til en annen. Hvorfor tror Paulus at det kan være en fare for at kvinnene kommer til å fjerne all bestemmelsesrett fra mennene i kirken? Og hvorfor trekke inn barnefødsel, som om dette skulle være relevant til diskusjonen? Siden det er nettopp Adam-og-Eva diskusjonen som utløser det hele, er nok dette spørsmålet nøkkelen til å forstå hva Paulus forsøker å få fram. Det er akseptert at brevet ble skrevet til Timoteus i Efesos, en by dominert av det store Artemistempelet, det mest kjente av de asiatiske sentrene for dyrking av fruktbarhetsgudinnen Diana

eller Artemis. Det kan da ikke være tilfeldig at Paulus skriver om kvinner og hvorfor Gud etablerte barnefødsel, når vi setter dette i sammenheng med Efesos og dyrkingen av fruktbarhetsgudinnen, som var tuftet på legender rundt gudinnen og magiske barnefødsler. Paulus understreker at barnefødsel er etablert og kontrollert av den sanne Gud, ikke av Artemis, og at Gud har skapt både menn og kvinner. Alle Artemisprester, naturligvis, var kvinner, og de hadde absolutt kontroll over tempelet. Her skriver Paulus til en liten, forholdsvis nyetablert, religiøs gruppe i en by der all religiøs makt ble utøvd av kvinner, og han presiserer at både kvinner og menn må få lov å studere (og til å be og tale profetisk; jfr. Korinterbrevet). Da er det ikke urimelig å tilføye: "jeg mener ikke at kvinnene nå får ta over og fjerne bestemmelsesretten fra mennene", og sette dette i sammenheng med den bibelske beretningen som handlet om hvorfor det i det hele tatt ble behov for prester som et mellomledd mellom mennesker og Gud. Den kristne kirken skal absolutt ikke være på samme måte som religion ellers i Efesos – drevet av et kvinnelig enevelde på premisser som er direkte motsatt av Guds ord i 1. Mosebok 3.

Om disse tolkningene er riktige eller ikke, må vi i alle fall innrømme at vi må se på hele Bibelen og ikke bare ta disse versene ute av sammenheng og ureflektert bruke dem som et endelig argument. Ved siden av disse to skriftsteder blir det ofte påpekt at Paulus i 1. Tim formaner at både en *diakonos* (*diakon*) og en *episkopos* (biskop) må være "én kvinnes mann" (3,2 og 3,12). Men i Romerbrevet 16,1 anbefaler Paulus "vår søster Føbe for dere" og beskriver henne som *diakonos* i menigheten i Kenkreæ" – nøyaktig samme ordet (*diakonos*) og brukt her på samme måten som i 1. Tim. Det er da umulig at Paulus ved denne formuleringen mener å ekskludere kvinner – forbudet er mot flerkoneri.

Det blir ofte, og med rett, poengtert at Jesus var en mann og at de tolv som han valgte ut som sine nærmeste medarbeidere alle var menn. Selvfølgelig kan en også like godt si at alle de tolv var jøder, uten at det nødvendigvis betyr at alle prester må være jøder. At akkurat tolv ble utvalgt er i høyeste grad symbolsk (Israels tolv stammer) og i en slik symbolikk ligger det også at samtlige måtte være men (jødisk stammetilhørighet følger alltid mannslinjen). Det blir også nevnt at det gammeltestamentlige tegnet på tilhørighet til Gud, omskjærelsen, omfattet kun menn. Men for kristner er omskjærelsen som tilhørighetstegn erstattet av dåpen – noe som omfatter menn og kvinner, jøder og ikke-jøder, slaver og frie. En kan også merke at ingen kvinner ble prester i det Gamle Testamentet. Men da snakker vi ikke om noe som vi kjenner igjen som det kristne presteskaperet – hverken nå eller i det Nye Testamentet. Prestens funksjon i GT er forbinnet med offer (slakt av dyr) og med å instruere i loven. De funksjoner som inngår i det kristne presteskaperet ble i GT dekket av en rekke andre kall, som kvinner var en naturlig del av – bl.a. profeter som formidlet Guds ord.

Ser vi på kvinnes funksjoner i GT og i NT finner vi at disse omfatter hele spekteret av det som nå inngår i prestens, pastorens eller kirkelederens arbeid. Forkynner- eller lærerfunksjonen hørte til profeten. I GT beskriver Gud en profet slik: "Jeg vil legge mine ord i hans munn, og han skal tale til dem alt det jeg byr ham. Den som ikke hører på de ord han taler i mitt navn, ham vil jeg kreve til regnskap" (5. Mosebok 18, 18-19). Som nevnt tidligere, skriver Paulus at "den som taler profetisk, taler for menneskene, til oppbyggelse, formaning og trøst ... den som taler profetisk, bygger opp menigheten" (1. Kor. 14,3-4). Av kvinnelige profeter i GT kan det nevnes Mirjam (2. Mosebok 15,20) som ble satt til å lede Israel (Mika 6,4), Debora, "en kvinne som hadde profetkall, var ... dommer i Israel ... israelittene kom til henne for å få dom i rettssaker" (Dommerne 4, 4-5), Huldah (2. Kongebok

22,11-14), profetinnen som var sammen med Jesaja (Jesaja 8,3) og mange flere. I NT finner vi blant de aller første som anerkjente Jesus som Messias "en kvinne [i Tempelet] som var profet, Anna" (Lukas 2, 36) (for ikke å nevne to andre kvinner som dog ikke får tittelen "profet" - Elisabet (Lukas 1,41-43) og Maria, mor til Jesus) samt andre kvinnelige profeter (f.eks. Ap. Gj. 21,9).

I Romerbrevet 16, 6-7 hilser Paulus til "Maria som har arbeidet så mye for dere" og til Junia som har sittet i fengsel sammen med Paulus og som er "fremragende blant apostlene" (kildeteksten er ikke så tvetydig som den vanlige norske oversettelsen "har et godt navn blant apostlene"). At Junia ikke kan være annet enn kvinnenavn har ført enkelte bibeloversettere til å endre navnet til mansnavnet Junias fordi "det må være en skrivefeil", men å justere Bibelen for at den skal stemme med våre formeninger er særdeles dårlig og farlig teologi. Og at Jesus valgte nettopp kvinner som de første vitnene til oppstandelsen bør ikke glemmes, selv om de ikke blir kalt for apostler.

I det Nye Testamentet er grensene mellom evangelist, lærer, kirkeleder og andre begrep mindre skarpe enn i vår forståelse. Begrepet "prest" finner vi ikke i den kristne kirken. Vi har allerede sett at Paulus setter pris på Føbes arbeid som diakon. At diakon kunne være en lederstilling forstår vi både fra 1. Tim 3,2-12 og fra eksterne kilder. F.eks, et brev fra Plinius den yngre (63 - ca. 113) til den romerske keiseren Trajan nevner to kvinnelige diakoner i en straffesammenheng som gjør det klart at han betrakter dem som de ansvarlige lederne i denne forsamlingen. Det viktig å legge merke til at Junia "har sittet i fengsel sammen med" Paulus. Uten at hun ble betraktet som en leder, hadde ikke dette skjedd. Saulus også hadde tidligere fengslet både "menn og kvinner" (Ap. Gj. 8,3, 9,2, 22,4) fordi han betraktet begge som en trussel mot jødisk lære. Som nevnt tidligere, beskriver Paulus i 1. Korinterbrevet en rekke kvinnelige kirkeledere slik som Nymfe, som har en huskirke i Laodikea, Kloe (i 1,11 henviser Paulus til "Kloes folk") og Stephanas (et kvinnenavn), og i 16,16 skriver Paulus til kristne menn og kvinner at "dere må underordne dere slike som dem". Av evangelister nevnes Priska og hennes mann Akvilas (i denne rekkefølge, noe som i seg selv er uvanlig og slående) som reiste sammen med Paulus til Efasus og som Paulus der satte til å lære andre (Ap. Gj. 18,18-26). Priska og Akvilas etablerte også en kirke i Roma (Rom. 16,3-5) og risikerte livet for Paulus. Paulus skriver også om to andre kvinner, Euodia og Syntyke, som "kjempet sammen med meg for evangeliet" (Fil 4,3) (ordet *synathleō* som er brukt her gjør det klart at Paulus betrakter dette som et vesentlig evangeliseringssamarbeid).

Med andre ord, finner vi gjennom både GT og NT kvinner som utfører de funksjoner som nå inngår i arbeidet til en prest eller pastor (stillinger som ikke engang eksisterte i urkirken), og til tross for at tradisjonen i den katolske kirken forbyr kvinnelige prester, finner vi intet skriftsted som gir et slikt forbud. Selv om det ofte er oppfattet som om Paulus ikke tillater kvinner å tale i kirken, beskriver han situasjoner der kvinner taler til oppbyggelse av menigheten i gudstjenester, samt omtaler kvinner som er både diakoner og forsamlingsledere. Det virker som om enkelte vers i Paulus brev motsir dette, men med mindre Paulus her motsir seg selv, må vi vurdere andre forklaringer for hva han mener. Forklaringene som vi foreslår her er ikke nødvendigvis de riktige, men er rimelige og viser i alle fall at disse versene kan tolkes på andre måter.

Dette er et vanskelig emne og vi må erkjenne at ulike personer helt oppriktig leser Skriften med ulik forståelse. Vi må be om at selv om ikke alle blir enige, kan vi respektere og ta på alvor hverandres bibelforståelse, slik at vi lever trofast og presenterer utad et godt vitnesbyrd om Jesus Kristus.